

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Godsdienstpsychologie — toch een godsbewijs?

Bespreking van

Patrick Vandermeersch & Herman Westerink (2007). *Godsdienstpsychologie in cultuurhistorisch perspectief*. Amsterdam: Boom. ISBN 978 90 8506 369 8, 352 pp., € 32,50

WIES BLOMJOUS

Het nieuwe boek van de rooms-katholiek Patrick Vandermeersch en de protestant Herman Westerink over de geschiedenis van de godsdienstpsychologie komt als geroepen. Religie is 'in'. Er gaat geen dag voorbij of iemand in de media heeft het er wel over. Wat hij daar dan mee bedoelt is daarentegen lang niet altijd eenduidig; het is de context van het bericht die de betekenis duidelijk moet maken. Dat is het uitgangspunt van de vraagstelling van deze studie: wat is religie voor verschijnsel, wat is een religieus mens, bestaat die wel of bedoelen we eigenlijk iets anders over die mens te zeggen? Enzovoort.

De auteurs van *Godsdienstpsychologie in cultuurhistorisch perspectief* zijn zich er maar al te zeer van bewust dat het zonder context niet goed mogelijk is de betekenis van het begrip 'religie' aan te geven. Daarom kozen ze bij de bestudering van hun onderwerp het cultuurhistorisch perspectief als uitgangspunt.

De studie beschrijft op een compacte manier de geschiedenis en de ontwikkeling van de godsdienstpsychologie sinds haar ontstaan in de negentiende eeuw tot nu toe. De auteurs geven een beeld van 'de krachtlijnen [...] die in de afgelopen twee eeuwen de godsdienstpsychologie hebben gevormd en nog altijd kleur geven, zoals de betekenis van de scheiding van kerk en staat, de invloed van de psychoanalyse, die het subject van zijn gekoesterde eenheid

berooft, de menswetenschappen, die de religie inhoudelijk van betekenis deden veranderen, de voortschrijdende secularisatie en de vraag of er nog religie is na de religie.'

Het is een verrassende studie geworden, in die zin dat de auteurs er naar mijn overtuiging goed in geslaagd zijn om te laten zien hoe de verschillende vakgebieden — en te denken valt dan vooral aan de filosofie, theologie en de psychologie, maar ook de sociologie en zeker ook de psychoanalyse — elkaar vaak diepgaand hebben beïnvloed. Zo vond ik het als theoloog boeiend om de oeroude theologische vraag om 'de waarheid', waarbij de tegenstelling tussen de fides qua (het geloven zelf) en de fides quae (de dingen die men gelooft) onderscheiden wordt, ook bij andere disciplines terug te vinden; het discours om de waarheid (en waardering voor), uitgevochten tussen inhoud en methode, blijkt altijd weer veel los te maken. Hoe dan ook weer naar nieuwe verbindingen gezocht wordt en deze soms ook gevonden worden, laat de cultuurhistorische aanpak goed zien. Wie zou bijvoorbeeld gedacht hebben dat in 1907 een psychoanalyticus aan de Vrije Universiteit benoemd werd omdat men hoopte hiermee een alternatief te bieden voor de materialistisch-deterministische benadering van de menselijke psyche?

Het cultuurhistorische perspectief van de studie zorgt ervoor dat een breed spectrum aan onderwerpen en stromingen — de 'krachtlijnen', zoals de auteurs ze noemen — in een bepaalde periode, te beginnen in de negentiende eeuw, aan bod komt. Het is deze context die duidelijk maakt welke betekenis religie voor de mens heeft gehad in een bepaald tijdsgewricht. Natuurlijk konden niet alle 'geestelijke stromingen' beschreven worden. Maar als geheel biedt het boek 'inzicht in de vaak verborgen ideologische keuzes en vergeten — of in nieuwe gedaantes terugkerende — thema's die in de godsdienstpsychologie van fundamentele betekenis zijn' (p. 9).

Het laatste hoofdstuk bevat een brede

reflectie over de taak voor en ook de uitdaging aan het vak 'godsdienstpsychologie' in de eenentwintigste eeuw.

Veel citaten zijn vertaald opgenomen in de tekst. De oorspronkelijke tekst is op dezelfde bladzijde als voetnoot te vinden. Er is geen zakenregister, maar de zeer uitvoerige inhoudsopgave is handig bij het zoeken en vinden van een bepaald onderwerp. Naast een zeer uitgebreide bibliografie kan men achterin terecht bij een personenregister.

Er is veel aandacht voor de invloed van de psychoanalyse, en dat is niet verwonderlijk. Vandermeersch is psychoanalyticus en Westerink heeft zich in een eerdere studie diepgaand verdiept in Freuds geschriften. 'De bijdrage van de psychoanalyse aan de godsdienstpsychologie bestaat niet in het aanbieden van een zingevingsysteem, maar in het altijd weer de vraag stellen naar de aard van het religieuze subject' (p. 319).

Die vraag naar de aard en betekenis van hun onderwerp stellen de auteurs telkens weer, integer en zorgvuldig. Soms zijn er mogelijk antwoorden gevonden maar ook heel veel vragen bleven onbeantwoord. Meer onderzoek is dan de weg die de auteurs wijzen. Het boek is daarmee uitdagend; het prikkelt de nieuwsgierigheid, niet in de laatste plaats omdat het de lezer bewust maakt van het verschijnsel religie binnen de werkelijkheidsbeleving van mensen. Voor de een is die werkelijkheid een zeer persoonlijke realiteit, voor de ander is religie iets waar hij alleen maar in afgeleide zin mee in aanraking komt. Mensen noemen zich gelovig of religieus, of juist niet. Maar wat betekent dat dan? Waar hebben ze het over?

De studie geeft geen antwoord op alle vragen rond religie maar neemt de realiteit van het fenomeen religie en het geloven van mensen serieus en dat is in een tijd waarin deze zaken zo vaak in het nieuws zijn, van onschatbare waarde. Het is een waar tegengif tegen alle vooroordelen en verkeerde inzichten die er over religie en ook over godsdienst bestaan. Na lezing zou je willen

dat het volgende boek over het onderwerp al klaar was!

Analyseren op leven of dood

Bespreking van

Ilany Kogan (2007). *Escape from selfhood — Breaking boundaries and craving for oneness*. Psychoanalytic ideas and applications 4. Voorwoord: Andrea Celenza. Londen: International Psychoanalytical Association. ISBN 978 1 905888 05 4, 105 pp., € 20,40

IKI FREUD

Escape from selfhood gaat over een man van begin vijftig, een kind van oorlogsslachtoffers, die nauwelijks meer functioneert en een scala aan psychosomatische klachten vertoont. Het eerste hoofdstuk bevat een heldere theoretische verhandeling over 'boundaries' oftewel grenslijnen. Dat blijkt een sleutelbegrip bij de overbrenging van trauma naar de volgende generatie. Het boek is leerzaam omdat het duidelijk de onmisbaarheid illustreert van het gebruik maken van de eigen gevoelens van de analyticus. Die zijn de bron waaruit duidingen geput kunnen worden. Kogan is daarbij confronterend als het moet, maar volkomen echt en betrokken. Ze speelt geen rol, verschuilt zich niet achter een muur van zwijgzaamheid, maar zoekt actief naar oplossingen wanneer de patiënt haar wanhopig maakt — iets dat bij deze patiënten, die vaak ongesymboliseerde inhouden uitageren, regelmatig het geval is. Het levert een ontroerende beschrijving op van een psychoanalytisch proces met grote persoonlijke betrokkenheid van de analyticus. Kogan beschrijft hoe getraumatiseerde ouders de ontwikkeling van de noodzake-